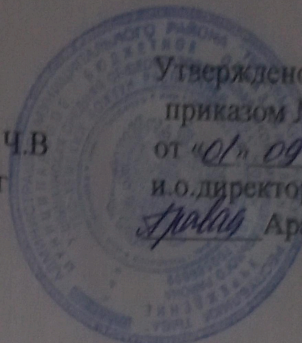

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
У-Шынаанская средняя общеобразовательная школа
Муниципального района «Тес-Хемский кожуун РТ»

Рассмотрено
На педсовете школы
Протокол № 1
От «30» 08 2023г

Согласовано
зам.дир.по УВР
Каган-Кыдыг-Кара Ч.В
от «30» 08 2023г

Утверждено
приказом № 1/5
от «01» 09 2023г
и.о.директора школы
Араваа Ч.В

**Рабочая программа
по родному языку (тувинский)
4 класса
на 2023-2024 уч.год**

Количество часов в год: 68 ч
В неделю: 2 ч

Учитель: Намзырай Марта Даш-ооловна

4-кү класска тыва дыл эртемнин ажылчын программазынга

тайылбыр бижик

4-кү класстың «Тыва дыл» эртемнге тургускан ажылчын программаны Россия Федерациязының «Россияның школазы» деп өөредилге-методиктиг бөлүккө, Тыва Республиканың ниити өөредилгезинингэ школага 1-4 класстарга тыва дыл талазы-биле күрүне стандарттарынга дүүштүр 2008 чылда Наталья Чоодуевна Дамбаның тургусканы тыва дыл программазынга болгаш 2010 чылда 4-кү класска А.К. Ойдан-оол, А.М. Белек-Баирниң «Тыва дыл» номунга даянып тургускан. Бо ажылчын программа эге школаның Федералдыг күрүне стандарттарының сорулгаларын чедип алырынче угланган.

Өөредиглиг план дараазында методиктиг сумелерниң дузазы-биле ажыглаттынмышаан, уругларның шиңгээдип алган билиглерин, мергежилдерин, чаңчылдарын тыва дыл программазының негелделеринге дүүштүр эге класс башкыларынга А.А. Алдын-оолдуң «Диктантылар болгаш эдертиглер чыындызы»-биле хынаарын сумелеп турар. Тыва Республиканың ниити өөредилгезинингэ национал девискээр кезээ 4-кү класс өөреникчилеринингэ ниити сайзыралынче, оларның билиинингэ практиктиг болурунче угланмышаан программаны тургузарда эртемнинингэ, дес-дараалашкаанының, көргүзүглүүнүң болгаш коммуникативтиг принциптерге даянып база уругларның назы-харын барымдаалап тургаш, тургускан.

4-кү класска А.К. Ойдан-оол, А.М. Белек-Баирниң «Тыва дыл» номун 2010 чылда Тыва Республиканың өөредилге, эртем болгаш аныяктар политиказының яамызы сүмелээн.

Ниитизи-биле программа ёзугаар 4-кү класска неделяда 2 шак, чылда 68 шак көрдүнген.

Эге класстарга тыва дылды өөредиринингэ кол сорулгалары:

- 1) Уругларны медреселдиги-биле шын номчуур, бижиир болгаш чугаалаарынга өөредири;
- 2) Оларга төрөөн дыл талазы-биле эге билиглерни бээри;

3) Уругларны ном ажыглаарында чанчыктырар болгаш оларның дылга сонuurгалын, номчулга болгаш бижилге-биле холбаштыр бойдушту, ниитилел амыдыралын хайгаараарында үндезилээш, өөреникчилерни материалистиг күзел-бодал-биле чепсеглээри;

4) Уругларны мораль болгаш эстетика талазы-биле кижизидери;

5) Өөренип турар чүүлдерни сайгарып, бөлүктөп, деннеп, түңнөп билиринге, оларның иштинден кол болгаш чугула чүүлдерни тып, тайылбырлаарында өөреникчилерни таныштырары.

4-кү класска тыва дыл программазын шынгааткениниң планнаттырган туннелдери:

Личностуг (бот хамаарылгалыг)

Өөреникчилерге хевирлеттинген турар билиглер:

- Төрээн дылывыс харылзажырының база мээ-медереливистиң шынарын көргүзериниң кол чепсээ;
- Төрээн дыл национал культуравыстың кол болуушкуну;
- Сагыш-сеткилди, бодалдарны илередиринге дылдың бай-байлаан, уран-чечен аргаларын чөптүг ажыглап билири.;
- Төрээн дылын улаштыр өөрениринге сонuurгалын оттурары;
- Аас болгаш бижимел чугаага дылдың уран-чечен аргаларын чедимчелиг ажыглап билири.
- Бойдушту, ниитилел амыдыралын хайгаараарында үндезилээш, материалистиг үзел-бодал-биле чепсеглээри.

Өөреникчилерге хевирлеттинип болурунун билиглери:

- Төрээн дылын сайзырадырында. ону кадагалап арттырарында өөреникчиниң бот киржилгези;
- Аас чугаага дылдың уран-чечен аргаларын эстетиктиг талазынче угландырары.

Предметтиг (эртемге хамаарыштыр)

Өөреникчилерниң билип алган турар ужурлуг билиглери:

4-ку класска тыва дыл программазы 4 бөлүктөн тургустунган.

1. «Үннер болгаш үжүктөр»
2. «Сөс»
3. «Чугаа кезектери»
4. «Домак»
5. «Чугаа сайзырадылгазы»

1.«Үннер болгаш үжүктөр» деп бөлүккө хамаарыштыр: 4-кү класска үннер, үжүктөр дугайын өөренип тура, сөстүң үн-үжүктүг анализин чорударынга кичээнгейни кошкадып болбас болгаш дараазында чүүлдерни ханыладыр өөредир, шын бижиирин чедип алыр:

1 . Кыска, узун болгаш өк-биле адаар ажык үннер.

2. Я, е, ё, ю депй үннүг үжүктөр.

3. Сөс иштинге дулей болгаш ыыткыр ажык эвес үжүктөрни бижири.

4.Сөс эгезинге т—д, п—б деп үжүктөрни бижири. Эгезинге чаңчыл ёзугаар т бижиир сөстөр.

5. Слог. Сөстөрни аас болгаш бижимел-биле слогтарга чарары.

6. Сөстөрни бир одуругдан өске одуругже шын көжүрүп билири..

2.«Сөс» деп бөлүккө хамаарыштыр өөредир чүүлдер:

1 . Сөстүң составы. Дазыл болгаш чаңгыс (ниити) дазылдыг сөстөр. Дазыл болгаш кожумак дугайында бөдүүн билиг.

2. Сөс иштинге дакпырлаан**тт, нн** деп үжүктөрни шын бижири.

3. **Тып, тик, теп, тырт, төк, тут** деп сөстөрни болгаш оларның хевирлерин шын бижири.

4. Дефистеп бижиир нарын сөстөр.

5. -дыр (-дир, -дур, -дүр, -тыр, -тир, -тур, -түр) деп артынчыны болгаш ооң янзыларын шын бижири.

3.«Чугаа кезектери» деп бөлүккө дараазында чугаа кезектери-биле таныжар:чүве ады, кылыг сөзү, демдек ады, сан ады, эдеринчилер.

1. Чүве ады. Чүве аттарының саннарга өскерлири. Чүве аттарының падежтерге өскерлири. Орус дылдан үлегерлеп алган сөстөрнiң падежтерге өскерлири. Хуу чүве аттарын шын бижири.

2. Кылыг сөзү. Кылыг сөстөрнiң үелерге өскерлири.

3. Демдек ады. Чүвелернiң шынарын, чүзүнүн, хевирин, хемчээлин, амданын, өң-чүзүнүн көргүзөр демдек аттары.

4. Сан ады. Чүвелернiң түң санын, дугаар санын илередир сан аттары.

5. Ат орну. Арынның ат оруннарының падежтерге өскерлири. Сөглекчи көргүзүглери.

4. «Домак» деп бөлүккө 4-ку класска уругларның 1-ги, 2-ги, 3-күкласстарга билиглери болгаш мергежилдерин ханыладыр билиндирер, оларны практика кырынга ажыглап билиринге чаңчыктырар.

1. Медээ, айтырыг, кыйгырыг домактарынмурнунда класстарга тускайлап өөрөтпээн, чугле бижик демдектерин барымдаалап, домактарны шын, аянынг номчуурунга таныжылга чоруткан. Ам 4-кү класска айтырыг, кыйгырыг, медээ домактарын тус-тузунда утка талазы-биле билиндирер болгаш домактарны шын аялгалыг кылдыр номчуп билиринге өөредир. Домактарны утка талазы-биле бот-боттарындан ылгап билирин чедип алыр.

2. Домак кежигүннери. Домак иштинден кол сөс болгаш сөглекчини тып билири. Кол сөс биле сөглекчининг айтырыгларын тус-тузунда тургузуп билири. Домакта кымны азы чүнүилереткенин, ооң дугайында чүү дээнин тодарадып билири. Харылзаалыг чугааны аңгы- аңгы домактарга чарары.

3. Кол сөс биле сөглекчиден аңгыда домактың ийиги черге кежигүннерининг дугайындадолу билиг бээр.

4. Домакта санай адаан сөстөрнiң(«чаңгыс аймак кежигүннер» деп терминни бербес) аразынга биче секти салыры. Домакта санай адаан сөстөрнiң шын номчуурун чедип алыры. Адап турда ол сөстөрнiң аразынга үн доктаап турар (пауза бар) дээрзин практика кырынга таныштырар. Домак-биле ажыл — уругларның аас болгаш бижимел чугаазын сайзырадыр талазы-биле ажылдарның

бир хевири.4-кү класска домак- биле ажилдың негелделери чоорту нарыыдаар болгаш ханылаар ужурлуг.

5. Нарын домактарның тургузуу. Нарын домактарда бөдүүн домактарның каттыжары, бот-боттарындан аңгылаары.

5. 4-кү класска чугаа сайзырадылгазынга хамаарыштыр харылзаалыг чугааны тургузуп өөрениринге чорудар ажилдарның кол хевирлери — эдертиг болгаш чогаадыг бижидер негелделери чоорту нарыыдаар. Эдертиг-даа, чогаадыг-даа бижидип тургаш, бердинген планның дараалашкаан хажытпайн бижип өөрениринге уругларны чаңчыктырып, дараазында негелделерни сагып билиринге өөредир:

1. Домактарны харылзаалыг болгаш дес-дараалашкак кылдыртургузары;

2. План ёзугаар бижип тургаш, чүнүң дугайында мурнай, а чүнү ооң соонда бижиири азы чүнү шуут биживейн барып болурун өөреникчиниң шын шилип билири;

3. Кол утказын өскертпейн, фактыларны, болуушкуннарны шын дамчыдары;

4. Сөзүглелдин, кезектерин (абзацтарын) планның пунктуларынга хамаарыштыр тып бижиири;

5. Сөзүглелдин сөөлүн шын төндүрери, бодунуң хамаарылгазын илередип шыдаары.

Өөреникчилерниң өөренип ап болур аргалары:

- Төрээн дылының бүгү үннерин болгаш үжүктерин, оларның кол ылгалын билген турар ужурлуг;
- Сөс иштинге болгаш сөс эгезинге ажык эвес үннерниң шын бижилгезин билген турар ;
- Домактарның болгаш сөстөрниң анализ-синтезтиг сайгарылгазын кылып, домактардан сөстөрни ылгап тывар;
- Сөстөрниң шын көжүрерин билген турар;
- Артынчы сөстөрни сөс биле шын бижиириниң дүрүмнерин билир ужурлуг;
- Чугаа кезектерин аразында ылгап билген турар ужурлуг;

- Домактың чугула кежигүннерин, домак иштинде сөстөрнүн харылзаазын шын тып билген турар.
- Сөзүглел-биле ажилдап, ында домактарны дес-дараалаштыр аас болгаш бижимел чугааның дузазы-биле дамчыдып билген турар ужурлуг.

Метапредметтиг

Регулятивтиг (углаар-баштаар)

Өөреникчилерниң чогуур деңгелге билип алыр ужурлуг билиглери:

- Өөренип турар эртеминиң тема, бөлүк аайы-биле кол сорулгаларын, утказын угаап билири;
- Башкының удуртулгазы-биле бердинген даалгаларны күүседип өөренири;
- бот хыналданы, удур-дедир хыналданы болгаш орфографтыг, пунктуациялыг частырыгларны тып билирин боттандыраар;
- Чаа чүвени билип алыр чүткүл-сонуургалын улам сайзырадыр
- Салдынган сорулгага дүүштүр кылыр ужурлуг ажилды планнап, хайгаарап, ооң туннелинге чедериниң болдунар аргаларын тодарадып билирин өөредир.
- Сорулганы шын салып, ону чедип алырыныңаргаларын дилеп , тып билирин өөредир.
- Өөрөнгөн чүүлдерин сайгарып, бөлүктөп, деңнеп, түңнеп билиринге, оларның иштинден кол болгаш чаа чугула чүүлдерни тып, тайылбырлаарыңа өөреникчилерни чаңчыктыраар.

Өөреникчилерниң өөренип ап болур аргалары:

- Өөрөнгөн темазыңа алган билиглерин түңнеп болгаш үнелеп билирин боттандыраары;
- аас болгаш бижимел чугааны дылдың негелдери-биле чогуур үезинде практика кырыңа өскерттип болгаш ажыглап билири

Билиин ханыладырыңа түңнелдер (познавательные)

Өөреникчилерниң өөренип алыр ужурлуг билиглери:

- өөредилге даалгаларын кууседип турар үеде херек ужурлуг медээлерни немелде номнар, статьялар болгаш энциклопедиялардан тып билири;
- бодунуң назы-харынга дүүштүр янзы-бүрү словарьларга, справочниктерга даянып билири;
- дылдың негелдерин күүседирде янзы-бүрү схемаларны, модельдерни, символ-демдектерни ажыглап билири;
- белен таблицаларны, схемаларны, сөзүглелдерни немээри;
- дылдың адырлары: үн-үжүк, сөс тургузуу, чугаа кезээ, домак кежигүнү, бөдүүн домак дугайында алган билиглерин деңнеп, бөлүктөп, тып, ажыглап билири;
- алган билиглерин план болгаш таблица дузазы-биле системажыдып, бөлүктөп, түңнеп билири;
- сөстө орфограммаларны янзы-бүрү аргалар-биле хынап билири;
- номчаан сөзүглелдериниң кол утказын ылгап үндүрери;
- бодунуң чугаазын тода болгаш билдингир кылдыр дыңнакчыга дамчыдып билири;
- словарьда, библиотека каталогтарында бар чугула медээлерни кылып, ону дилеп, шыгжап чаңчыгары. Компьютерге ажылдап өөренири.
- эштежип ажылдаарынга өөренир. Бодун аңгы-аңгы рольдарга киириштирер (удуртур, күүседир)
- херек материалдарны дилеп, тып билири. (янзы-бүрү номнар, словарь, интернет)

Өөреникчилерниң өөренип ап болур аргалары:

- Библиотека болгаш интернет дузазы-биле херек билиглерни тып, ажыглап билири;
- Аас болгаш бижимел чугааны шын болгаш медегерлдии-биле тургузуп билири;
- Болуушкуннарны логиктиг (бодамчалыг) сайгарылгага даянып, дамчыдып билири;
- Алган медээлерни сайгарып, критикалап билири;

Коммуникативтиг

Өөреникчилерниң өөренип алыр билиглери:

- аас чугаага диологту ажыглап билири;
- аңгы-аңгы бодалдарны өөренип, сайгарып билири болгаш чаңгыс аай түңнелге келиринге өөредери;
- бот туружун болгаш бодалын быжыглап чаңчыгары;
- аңгы-аңгы бодалдарны өөренип, сайгарып билири болгаш чаңгыс аай түңнелге келиринге өөредери;
- коммуникативтиг сорулгаларны шиитпирлээринге дылдың аргаларын чедимчелиг ажыглаары;

Өөреникчилерниң өөренип ап болур аргалары:

- коммуникативтиг сорулгаларны дыңнакчыга тода, дорт, дес-дараалашкаа-биле медээни, билигни чедирери;
- удур-дедир хыналда уезинде бот-боттарынга дузаны үезинде чедирип, билири болгаш коммуникативтиг сорулгаларны шиитпирлээринге дылдың аргаларын чедимчелиг ажыглаары;

Өөредилге чылының төнчүзүндө уругларның билип алган турар ужурлуг билиглери:

-Сөстүң тургузуу: дазыл, чогаадылга, өскертилге кожумактары;

-чугаа кезектери: демдек ады, чүве ады, кылыг сөзу, эдеринчилер;

--Шын бижилгезин өөренип алганы сөстөрлиг 45-55 хире сөстүг сөзүглелди чараш хол үжүү-биле чазыг чокка дүжүрүп азы адап бээрге бижири. Херек таварылгада улуг секти, айтырыг болгаш кыйгырыг демдектерин шын салыры;

-фонетиктиг сайгарылганы кылыры: сөстөрни слогтарга чарары, ажык болгаш ажык эвес үннерни ылгап, сөстөрдө үннерни болгаш үжүктерни шын тодарадып билири;

-сөстөрни тургузуг талазы-биле сайгарып билири (дазыл, чогаадылга, өскертилге кожумактарын ылгаары);

-чугаа кезектерин болгаш оларның грамматиктиг демдектерин (чүве адының падежин, кылыг сөзүнүн үелерин) билири;

- домакта сөстөрнүн аразында харылзаазын тургузар, оларны сөс каттыжыышкыннарынга чарар;
- домактарнын бөдүүн синтаксистиг сайгарылгазын кылыр:чугаалаар сорулгазынын аайы-биле оларнын янзызын тодарадыр, чугула болгаш ийиги черге кежигүннерин аңгылаар, оларнын аразында харылзаазын айтырыглар дузазы-биле тургузар.
- коллективтии – биле тургускан план езугаар 45-50 сөстүг эдертиг болгаш чогаадыг бижиир;
- сагыш-сеткилди, бодалдарны илередиринге дылдың бай-байлаан, уран-чечен аргаларын чөптүг ажыглап билири.;
- аас болгаш бижимел чугаага дылдың уран-чечен аргаларын чедимчелиг ажыглап билири.
- сюжеттиг чуруктар-биле чугаа сайзырадырыныңажылдарын чорудары;
- бот хыналданы, удур-дедир хыналданы болгаш орфографтыг, пунктуациялыг частырыгларны тып билирин боттандыраар;
- болуушкуннарны логиктиг (бодамчалыг) сайгарылгага даянып, дамчыдып билири;
- аңгы-аңгы бодалдарны өөренип, сайгарып билири болгаш чаңгыс аай түннелге келиринге өөредиири.

Тематиктиг планнаашкын

№	Темалар	Шагы
1	Бирги болгаш ийиги класска өөрөнгөн чүүлдерин катаптаары	10 ш.
2	Чугаа кезектери. Чүве ады	18 ш.
3	Демдек ады	4 ш.
4	Ат орну	7 ш.
5	Кылыг сөзү	13ш.
6	Домак	10 ш.
7	Чыл дургузунда өөрөнгенин катаптаары	6 ш
	Ниитизи -биле	68 ш

Тыва дылдын календарьлыг планнаашкыны (4 класс)

№	Тема	шак	Эрттирер хуну	
			хуну	факт
1	Билиглер хуну	1	07.09	
2	Медээ, айтырыг, кыйгырыг домактары.Харылзаалыг чугаа	1	08.09	
3	Домактын чугула кежигуннери. Кол сос, соглекчи	1	14.09	
4	Созуглел	1	15.09	
5	Уннер болгаш ужуктер. Слог	1	21.09	
6	Ажык эвес уннерни дакпырлап бижири	1	22.09	
7	Куштуг болгаш кошкак ажык эвес уннер	1	28.09	
8	Орус дылдан улегерлеп алган состерге Ы (чымчак демдек)	1	29.09	
9	Административтиг хыналда диктант	1	05.10	
10	Состун тургузуу	1	06.10	
11	Кожумактар. Чогаадылга кожумактары	1	12.10	
12	Чогаадылга кожумактары. Тып,тик,топ,тырт,теп,тут деп состерге кожумактар немежирге шын бижири	1	13.10	
13	Оскертилге кожумактары	1	19.10	
14	Дефистеп бижиир нарын состер	1	20.10	
15	Диктант «Туристер»	1	26.10	
16	Частытыглар-биле ажыл.Нарын домак.	1	27.10	
17	Чангыс аймак кежигуннерлиг домактар	1	09.11	
18	Административтиг хыналда диктант	1	10.11	
19	Чангыс аймак кежигуннернин холбажыр аргалары. Дорт чугаалыг домактар. Диалог	1	16.11	
20	Созуглел. Созуглелдин темазы,кол бодалы деп чул?	1	17.11	
21	Созуглелдин адын канчаар тыварыл? Созуглелдин планы.	1	23.11	
22	Чуве адынын дугайында ооренгенин катаптаары	1	24.11	
23	Чуве аттарынын падежтергеоскерлири. Чангыстын саны	1	30.11	
24	Чуве аттарынын падежтерге оскерлири. Чангыстын саны	1	07.12	
25	Адаарынын пажежи.Сагындырыглыг диктант	1	08.12	
26	Хамааштырарынын пажежи	1	14.12	
27	Бээринин падежи	1	15.12	
28	Онаарынын падежи	1	21.12	
29	Турарынын падежи	1	22.12	
30	Хыналда диктант	1	28.12	
31	Частырыглар-биле ажыл.Катаптаашкын	1	29.12	

32	Унеринин падежи	1	11.01	
33	Углаарынын падежи	1	12.01	
34	Хойнун санында чуве аттарынын падежтерге оскерлири	1	18.01	
35	Чуве адынын хамаарылга хевири	1	19.01	
36	Орус дылдан улегерлеп алган чуве аттарынын падежтерге оскерлири	1	25.01	
37		1	26.01	
38	Орус дылдан улегерлеп алдган чуве аттарынын падежтерге оскерлири	1	01.02	
39	Ооредиглиг эдертиг	1	02.02	
40	Катаптаашкын. Частырыглар-биле ажыл	1	08.02	
41	Демдек ады. Ниити билиг	1	09.02	
42	Демдек адынын домакка ролю	1	15.02	
43	Укталган болгаш укталбаан кылыг состери	1	16.02	
44	Чоок болгаш удурланышкак уткалыг демдек аттары	1	22.02	
45	Хыналда диктант	1	29.02	
46	Ат орнунун дугайында ниити билиг	1	01.03	
47	Ат орнунун домакка ролю	1	07.03	
48	Арыннын ат оруннарынын падежтерге оскерлири	1	14.03	
49	Арыннын ат оруннарынын падежтерге оскерлири	1	15.03	
50	Ат оруннарынын хевирлери	1	21.03	
51	Быжыглаашкын. Арыннын ат оруннары	1	22.03	
52	Хыналда диктант	1	04.04	
53	Частырыглар-биле ажыл	1	05.04	
54	Катаптаашкын. Чугаа кезектери	1	11.04	
55	Кылыг созу. Ниити билиг	1	12.04	
56	Кылыг созунун уелерге оскерлири	1	18.04	
57	Кылыг созунун амгы уези	1	19.04	
58	Кылыг созунун эрткен уези	1	25.04	
59	Кылыг созунун келир уези	1	26.04	
60	Кылыг созунун дужаал хевири	1	02.05	
61	Кылыг созунун даар хевири	1	03.05	
62	Катаптаашкын. Кылыг созунун уелерге оскерлири	1	09.05	
63	Хыналда диктант (грамматиктиг онаалгалыг)	1	10.05	
64	Частырыглар-биле ажыл	1	16.05	
65	Кылыг созунун домакка ролю	1	17.05	
66	Чогаадыг «Хоглуг чай келген»	1	13.05	
67	Частырыглар-биле ажыл Хыналда диктант	1	23.05	
68	Частырыглар-биле ажыл. Катаптаашкын.	1	24.05	

